

21. *Мандельштам Л.И., Папалекси М.Д.* Об обосновании одного метода приближенных решений дифференциальных уравнений // Там же. — 1947. — Т. 2. — С. 130—138.
22. *Мандельштам Л.И.* Лекции по оптике, теории относительности и квантовой механике. — М.: Наука, 1972. — 440 с.
23. *Андронов А.А. Л.И.Мандельштам и теория нелинейных колебаний* // Собр. тр. — М.: Изд-во АН СССР, 1956. — С. 441—472.
24. *Горелик Г.С.* Колебания и волны. — М.: Физматгиз, 1959. — 572 с.
25. *Хайкин С.Э.* Физические основы механики. — М.: Наука, 1971. — 752 с.
26. *Неймарк Ю.И.* Метод точечных отображений в теории нелинейных колебаний. — М.: Наука, 1972. — 472 с.

Одержано 22.04.2008

Т.В. Килочицкая

Формирование общей теории нелинейных колебаний школой Л.И. Мандельштама

Показаны достижения академика Л.И. Мандельштама, его учеников и последователей в разработке теории нелинейных колебаний.

О.В. Романець

Київський університет як осередок генетичних досліджень у першій половині ХХ ст.

Показано розвиток наукових досліджень та підходів до викладання генетики в Київському університеті в першій половині ХХ ст. Здійснено аналіз навчальної літератури, навчальних планів та програм. Детально висвітлено вплив сесії ВАСГНІЛ 1948 року на стан генетичних досліджень та викладання генетики в Київському університеті.

Вже в перші роки після становлення генетики як науки, тобто на початку ХХ століття, Київський університет як один з провідних вищих навчальних закладів України став форпостом у здійсненні генетичних досліджень та викладанні генетики. Розвиток генетики в Київському університеті висвітлено у працях Д.М.Голди, Г.Д.Бердишева [1, 2], однак детальну розробку проблеми на основі першоджерел здійснено не було. Джерельною базою для опрацювання даної теми нами є матеріали фонду Київського університету, котрі знаходяться в Київському міському державному архіві.

Передісторію викладання генетики в Київському університеті становили ок-

ремі теми в курсах природничих наук, котрі викладались на фізико-математичному відділенні. З-поміж десяти імператорських університетів у Росії (Варшавського, Казанського, Київського, Миколаївського у м. Саратові, Московського, Новоросійського, Санкт-Петербурзького Томського, Харківського, Юр'ївського) Університет Святого Володимира обіймав поважне місце. Це виявлялось у належному фінансуванні (743150 крб. з 8368368 крб., виділених на усі університети), зведенні нових навчальних корпусів тощо. На фізико-математичному факультеті навчальні курси поділялись на два „розряди”: розряд природничих та розряд математичних наук. Викладання природничих дис-

циплін на фізико-математичному факультеті забезпечувалось кафедрами ботаніки, анатомії людини і гістології; зоології, порівняльної анатомії і ембріології, фізіології тварин [3]. Розпочиналось воно з оглядових біологічних курсів загальної ботаніки, загальної зоології, анатомії людини і поступово переходило до поглибленого вивчення окремих частин ботаніки, порівняльної анатомії, фізіології людини і врешті частин зоології, сільського господарства [4]. Університетам пропонувався приблизний план по факультету, а вже на його основі навчальний заклад складав свій власний план роботи відділення природничих наук. Навчальні курси були обов'язковими і додатковими. До „частин ботаніки” як обов'язкового курсу було віднесено гістологію рослин, фізіологію рослин, загальну і спеціальну морфологію рослин, систематику рослин, з-поміж додаткових курсів читались ембріологія, гістологія. При виборі порядку прослуховування курсів студентами враховувалась їх послідовність: хімія, фізика, анатомія читались перед фізіологією, агрономією тощо [4]. Такими були підходи до викладання природничих дисциплін в Імператорському університеті Св. Володимира наприкінці дев'ятнадцятого та на початку двадцятого століття.

З-поміж названих курсів елементи уявлень про спадковість було введено до курсу зоології, котрий читав Олексій Миколайович Северцов, ординарний професор по кафедрі зоології, порівняльної анатомії, фізіології рослин. Випускник Московського університету, де в 1895 році він отримав ступінь магістра зоології, а в 1889 році ступінь доктора зоології, О.М.Северцов з 1883 року був приват-доцентом порівняльної анатомії і зоології Московського університету, а з 1889 року позаштатним екстраординарним професором Юр'ївського університету. З 1902 року вченого призначено екстраординарним, а з 1903 року ординарним професором Університету

Св. Володимира по кафедрі зоології [5]. Укладена професорами О.Северцовим та В.Совінським навчальна програма з порівняльної анатомії хребетних містила вивчення філогенетичного розвитку низки систем органів хребетних: скелету, м'язової, кровноносної, центральної і периферійної нервової системи, органів травлення, дихання. Вивчення зоології згідно укладеної програми завершував „Короткий нарис геологічної історії ссавців” [6]. Фактично наведені теми в навчальних курсах складали передісторію викладання генетики в університеті, оскільки містили уявлення про еволюційне походження світу тварин та значення спадковості в цьому процесі. В університетському віснику вийшла друком праця О.М.Северцова „Етюди з еволюційної теорії. Зв'язок між ембріональним розвитком і еволюцією тварин”.

Вже в 1912 році ординарний професор зоології Київського університету Св. Володимира, доктор зоології і порівняльної анатомії С.Ю.Кушакевич започаткував додатковий курс „Вчення про спадковість”, який викладав з позицій класичної генетики. С.Ю.Кушакевич закінчив Новоросійський університет і в 1910 році був удостоєний Петроградським університетом ступеню магістра зоології, а в 1913 році ступеню доктора зоології. У 1912 році він був допущений до читання лекцій в Університеті Св. Володимира як приват-доцент. З 1912 року С.Ю.Кушакевич викладав зоологію безхребетних [7]. У 1913 році вчений попросив звільнити його від викладання заявленого ним необов'язкового курсу „Вчення про спадковість”, оскільки йому доручено читати зоологію безхребетних. Це його прохання було задоволене (5 лютого 1913 р.) [8], однак в 1914 році він знову читав курс вчення про спадковість [9]. У 1915 році його призначили екстраординарним, а в 1916 році ординарним професором по кафедрі зоології Університету Св. Володимира (читав курси зоології хребетних,

порівняльної анатомії, гістології, проводив з цих предметів практичні заняття) [10]. У 1917—1918 роках він був секретарем фізико-математичного факультету [7].

У 1920 році С.Ю.Кушакевич помер, а роботу з дослідження явищ спадковості в Київському університеті продовжив І.І.Шмальгаузен. У 1921 році він організував кафедру механіки (динаміки) розвитку, дарвінізму і генетики, на якій вчення про спадковість було нормативним предметом. Для викладання спецкурсів та біологічних дисциплін І.І.Шмальгаузен запросив академіка І.І.Агола, доцента Б.І.Балінського та І.І.Клодницького. У 1933 році в університеті вперше було створено біологічний факультет. У 1934 році в Київському університеті було відкрито аспірантуру зі спеціальності „генетика”. У 1936 році І.І.Шмальгаузен переїхав до Москви, а очолювану ним кафедру було розділено на дві: механіки розвитку, котрою завідував доцент Б.І.Балінський, і дарвінізму та генетики, що її створював і нею завідував академік І.І.Агол (1937). Після арешту і розстрілу І.І.Агола в 1937 році кафедру очолив С.М.Гершензон (1937—1941). У 1944 році кафедру дарвінізму і генетики було відновлено і її знову очолив С.М.Гершензон (1944—1948). Було засновано кафедру генетики та селекції рослин (1946), яку очолив академік М.М.Гришко [11].

Серпнева сесія Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. Леніна (ВАСГНІЛ) 1948 року вкрай негативно вплинула на викладання генетики в Київському університеті. У ньому було проведено низку заходів для перебудови викладання в світлі рішень сесії ВАСГНІЛ. Вже 6 вересня 1948 року відбулось об'єднане засідання вчених рад біологічного, географічного та геолого-грунтознавчого факультетів університету. Викладачі доповідали, наскільки „нормально”, тобто ідеологічно правильно, читали вони свій предмет,

які використовували при цьому підручники тощо [12]. Кожна кафедра біологічного факультету здійснила аналіз стану своєї діяльності та подала до деканату доповідні щодо запланованих змін у роботі. Потрібно зазначити, що більшість цих доповідних нагадують стандартні, цілком адекватні звіти про роботу із зазначенням конкретних здобутків і проблем, котрі потребують вирішення. Судячи з цих доповідних, керівники кафедр спершу не усвідомлювали, наскільки кардинальні зміни очікували систему освіти. Типовим для всіх кафедр були наміри трансформувати викладання предметів у світлі мічурінського вчення, пропагувати здобутки вітчизняних вчених, натомість вилучити з обігу цитування зарубіжних учених, змінити тематику курсових та дипломних робіт у напрямку більшої їх пристосованості до практики, закрити „формальні” дослідницькі теми, які не мають безпосереднього значення для народного господарства. Більшістю кафедр ці наміри декларувались кількома формальними реченнями і не становили суті доповідних записок [13]. Однак конкретні заходи щодо перебудови роботи кафедр були більш чи менш вираженими. Наприклад, у поданні від кафедри біохімії академіком О.В.Палладіним вказано, що „курси насичено прикладами, котрі показують перевагу вітчизняної науки над наукою буржуазних країн” [14, арк. 1]. Кафедрою вищих рослин наново укладено програму курсу „Фітогеографія з основами ботаніки”, визнано „порочними” окремі розділи підручника Курсанова „Курс ботаніки” (1948) [14, арк. 3]. Кафедра гістології і ембріології висловила намір в 1949 році разом з кафедрою генетики тварин розпочати дослідження вегетативної гібридизації тварин. Кафедра ґрунтознавства повністю внесла в програму теоретичні основи вчення Докучаєва, Костичева, Вільямса (щодо травопільної системи), а також «„Історичну постанову Ради Міністрів ЦК

ВКП(б) від 20 жовтня 1948 року “Про плани перетворення природи степових і лісостепових районів Європейської частини СРСР”», більше відому як „Сталінський план перетворення природи”, вивчення рішень XVI з’їзду КП(б)У з питань підняття культури землеробства і перетворення природи степових і лісостепових районів УРСР [14, арк. 7].

Кампанія з трансформації викладання природничих дисциплін дуже швидко набирала обертів. На основі доповідних від кожної кафедри було розроблено заходи щодо перебудови роботи біологічного факультету в світлі рішень сесії ВАСГНІЛ. Було вирішено до 15 вересня переглянути тематику курсових і дипломних робіт, провести конференцію для студентів-біологів „Мічурін і Лисенко — творці найбільш передового в світі біологічного вчення”.

Звичайно, найбільш гострої критики зазнала робота кафедр, які забезпечували викладання генетики: кафедри генетики і селекції рослин, яку очолював М.М.Гришко, та дарвінізму і генетики, котрою керував С.М.Гершензон. У рамках перебудови, наприклад, на кафедрі генетики і селекції рослин „переглянуто і заново складено програми і робочі плани з усіх предметів і дисциплін, котрі веде кафедра. ...для студентів складено перелік рекомендованих журнальних статей по журналах „Агробіологія”, „Селекція і насінництво” тощо. Тематику курсових і дипломних робіт побудовано в повній відповідності з основними принципами мічурінської біології і відповідно вимог народного господарства” [14, арк. 1—2]. Усім студентам читали публічні лекції з мічурінського вчення, а на тих курсах, де вже завершили вивчення курсу генетики, читали його наново.

Взагалі претензії до навчальних планів з генетики в Київському університеті були надуманими навіть у світлі вимог сесії ВАСГНІЛ. Навчальна програма з курсу „Вибрані розділи генети-

ки”, укладена С.М.Гершензоном на 1946—1947 рр., містить тему про значення середовища в здійсненні спадкових ознак, відносності домінування і можливості змінювати його умовами розвитку, в якій згадуються роботи Мічуріна, роботи Мічуріна і Лисенка щодо проблеми штучного спричинення мутацій, розглядається теорія стадійного розвитку та її значення для феногенетики тощо. Водночас подається тема „Расистські та євгенічні перекручення в буржуазній генетиці. Соціально-історичні корені й реакційне політичне значення цих збочень. Псевдонауковість цих збочень. Їх відголоски у деяких генетиків СРСР (Кольцов, Філіпченко, Серебровський). Задачі радянських генетиків у боротьбі з расистськими євгенічними і антидарвінівськими збоченнями буржуазної генетики” [15, арк. 2]. У програмі курсу „Вибрані розділи дарвінізму” міститься критика Енгельсом і Марксом помилок Дарвіна в питанні про роль перенаселення в боротьбі за існування [15, арк. 3]. Разом з тим робочий план з курсу дарвінізму містить критику неоламаркізму, антидарвінівських теорій у генетиці [15, арк. 8]. Те ж саме можна відзначити і щодо навчальних програм кафедри генетики та селекції рослин. Спецкурс „Додаткові розділи генетики” для студентів-ботаніків містить тему „Практичні задачі радянської агробіологічної науки в справі оволодіння мутаційними процесами” [16, арк. 1].

Загалом же програму укладено відповідно до тогочасного рівня розвитку вітчизняної науки в світовому контексті. Однак цього виявилось недостатньо, бо у нових вимогах до викладання генетики йшлося не про об’єктивність, а про перетворення курсу генетики на суцільну пропаганду лисенківщини. Біологічний факультет визнав деякі програми курсів засміченими матеріалом, названим сесією ВАСГНІЛ псевдонауковим. Особливо ж це стосувалось, як було відзначено,

програм С.М.Гершензона, М.М.Гришка. У курсі механіки розвитку, котрий читав В.Г.Новіков, що зазначено як негативне явище, у списках рекомендованої літератури не було праць жодного вченого мічурінського напрямку, натомість у нього були включені праці Уоддінгтона, Ю.О.Філіпченка тощо. Не було згадок про Лисенка та Мічуріна в програмі курсу „Біологічні основи статевого та вегетативного розмноження рослин”, укладеного доцентом Л.О.Токарем [17, арк. 1].

Після сесії ВАСГНІЛ у Київському університеті було здійснено своєрідну селекцію педагогічних працівників: їх поділ на тих, що висловлюються і пишуть „у дусі мічурінського вчення”, та тих, що до них „примикають”, а також прихильників вейсманістського напрямку та, знову-таки, тих, що „примикають”. Внаслідок такого специфічного розподілу вейсманістами було визнано професорів С.М.Гершензона, М.М.Гришка, а „примикаючими” до них доцента П.Храновського, професора В.Г.Новікова (кафедри механіки розвитку, анатомії і гістології) та професора Д.Л.Фердмана. Натомість було виявлено, що до мічурінців „примикають” академік О.В.Палладін, професор О.П.Маркевич [17, арк. 1]. Загалом, чим більш віддаленими від вчення про спадковість за тематикою були дослідження та лекції працівників університету, тим менше до них висловлювали зауважень.

Від керівництва кафедрами були відсторонені С.М.Гершензон (кафедра дарвінізму і генетики), М.М.Гришко (кафедра генетики і селекції рослин), В.Г. Новіков (кафедра гістології і анатомії), Я.С.Модилевський (кафедра вищих рослин), Д.К.Третяков (кафедра зоології хребетних) [18, арк. 1].

До навчальних планів планувалось ввести нові дисципліни: мікробіологію, ембріологію, гістологію, біологію розвитку, геологію з палеонтологією, екологію, історію біології, діалектичний та історичний матеріалізм. Відповідно до

наказу Міністерства вищої освіти СРСР введено в план відсутні раніше дисципліни: тваринництво і рослинництво, а також додатково введено дарвінізм і мічурінську генетику (для студентів, котрі прослухали курс формальної генетики). Проект навчального плану щодо спеціальностей „зоологія”, „ботаніка”, „фізіологія тварин” і „фізіологія рослин” було послано в Міністерство вищої освіти СРСР з метою затвердження для Київського університету.

У навчальних закладах України відповідно до наказу міністра вищої освіти СРСР Кафтанова було вилучено з вжитку формально-генетичні менделівсько-морганівські підручники. З бібліотеки Київського університету було вилучено підручники М.М.Гришка і Л.М.Делоне „Курс генетики”, В.Л.Юганнсена “Про успадкування в популяціях і чистих лініях”, Т.Г.Моргана “Структурні основи спадковості”, В.Ф.Наталі “Генетика”, П.Ф.Рокицького “Генетика. Загальний курс”, Сіннота і Денна “Курс генетики”, Ф.Елькерса “Підсумки сучасної генетики”. Студентам було заборонено навіть читати ці книги. Використовувати їх “як довідкову літературу” було дозволено лише професорсько-викладацькому складу. Те ж саме стосувалось підручників з дарвінізму А.А.Парамонова “Основи дарвінізму”, І.І.Шмальгаузена “Проблеми дарвінізму”, І.М.Полякова “Курс дарвінізму”, М.І.Мельникова “Основи дарвінізму” [17, арк. 2]. Непридатними для подальшого використання було визнано підручники із загальної біології А.В.Дорфмана і А.Ф.Шелла. Натомість неприпустимим визнано відсутність в університетській бібліотеці повної збірки праць Тімірязєва (10 т.) та Мічуріна (4 т.). [17, арк. 3]. Було вилучено книги О.С.Серебровського “Гібридизація тварин”, О.А.Іванова “Розведення сільськогосподарських тварин”, Л.Я.Бляхера “Курс загальної біології із зоологією і паразитологією”, С.С.Халатова “Патологічна фізіологія”, Д.Л. Рубінштейна

“Загальна фізіологія” [18, арк. 13]. Визнано незадовільною роботу редакційної ради біологічного факультету під головуванням О.П.Маркевича, оскільки в збірники, підготовані до друку, “були рекомендовані статті, в яких вихвалялись “наукові заслуги” академіка Шмальгаузена і його “школи” [18, арк. 11].

Щодо науково-дослідної тематики біологічного факультету, Ботанічного саду ім. Фоміна, Інституту фізіології тварин, то загалом її визнано актуальною і такою, що відповідає запитам народного господарства. Темами суто теоретичного порядку, котрі потрібно закрити, було названо дослідження “Механізм розвитку зябр у амфібій” (Н.П.Бардзиловська), “Кровоносні судини ока риб” (М.В.Щербина), “Порівняльно-анатомічний нарис черепа у лососевих риб” (Д.К.Третьяков), “Спричинення летальних мутацій хімічними факторами” (С.М.Гершензон), “Іннервація епітелію беззубки” (М.Ф.Шульга). З тематики плану науково-дослідних робіт біологічного факультету було виключено як псевдонаукові й неактуальні теми: “Отримання мутагенних змін під впливом тимонуклеїнової кислоти” (С.М.Гершензон), “Мікроптеризм і аптеризм у комах” (Ярмоленко), “Іннервація ока у риб” (М.В.Щербина), “Гельмінтози у безхвостих амфібій” (Б.М.Мазурмович) [18, арк. 2].

Натомість дослідженнями мічурінського напрямку названо теми, близькі до рослинництва і тваринництва, такі як “Фізіологія і біохімія особливостей морозостійких плодкових культур” (Д.П.Проценко), “Дослідження з в'яснення ролі дубильних та інших речовин у підвищенні стійкості плодово-ягідних рослин проти морозу” (С.Я.Мінінберг), “Про ярусну побудову рослин” (І.П.Білокінь), “Дослідження про опадання зав'язі” (Т.В.Плотнікова), “Біологічні особливості трансплантації рослин” (Л.О.Токар), “Вплив годування і факторів зовнішнього середовища на утворення мо-

лочного жиру у корів” (М.А.Кравченко), “Стимуляція діяльності молочної залози препаратами, отриманими з молочної залози високопродуктивних тварин” (А.С.Коротич) [17, арк. 3].

Для впровадження рішень сесії ВАСГНІЛ 23 листопада 1948 року було проведено спільну нараду представників біологічного факультету та Ботанічного саду КДУ зі співробітниками Інституту зоології. На цій нараді було піддано критиці спільну наукову конференцію з генетики Інституту зоології АН УРСР і кафедр дарвінізму та генетики, генетики і селекції. В обговоренні брали участь співробітники університету С.М.Гершензон, І.П.Білокінь, Л.О.Токар, І.Г.Підоплічко. Зазначалось, що на біологічному факультеті кафедри приступили до перегляду програм і робочих планів, котрі будуть остаточно відредаговані в спеціально створених комісіях, за винятком курсів генетики і дарвінізму, котрі будуть затверджені після узгодження їх у Москві. Також було зазначено, що на біологічному факультеті приступили до перегляду науково-дослідної тематики, а також тематики докторських і кандидатських дисертацій співробітників університету, аспірантів і осіб, прикріплених для здачі кандидатського мінімуму і захисту дисертації. На нараді було вирішено провести засідання вченої ради біологічного факультету КДУ разом з вченими радами Ботанічного саду та Інституту фізіології тварин для обговорення наслідків сесії ВАСГНІЛ. Також було ухвалено рішення “прийняти активну участь у республіканській нараді, присвяченій сесії ВАСГНІЛ, де мають виступити професори Д.Ф.Проценко, О.П.Маркевич, канд. біол. наук І.П.Білокінь. У навчальний план кафедри генетики і селекції мали ввести як спецкурс новий курс “Теоретичні основи мічурінського вчення”, доручивши його розробку доценту Токарю” [17, арк. 3].

З метою пропаганди радянського творчого дарвінізму було вирішено організувати зі студентами “глибоке вивчення”

праць Мічуріна, Лисенка, Вільямса. З цією метою планувався цикл лекцій на теми “Вчення Мічуріна — прапор передової біологічної науки” (Д.Ф.Проценко), “Значення робіт академіка Лисенка для соціалістичного сільського господарства” (П.А.Власюк), “Переробка природи рослин у світлі вчення Мічуріна—Лисенка” (І.П.Білокінь), “Теорія стадійного розвитку рослин академіка Т.Д.Лисенка” (Д.Ф.Проценко), “Акліматизація рослин в світлі вчення Мічуріна” (М.М.Гришко), “Критика хромосомної теорії спадковості” (С.М.Гершензон). Окрім того, було вирішено взяти участь у складанні брошур та статей, котрі популяризували б мічуринське вчення, змінити план роботи мічуринського гуртка та присвятити перший номер університетської газети “Зарядянські кадри” в 1948—1949 роках наслідкам сесії ВАСГНІЛ [17, арк. 4].

Всі працівники мусили підвищувати свій “ідейно-теоретичний рівень”, відвідуючи різні заходи, університет марксизму-ленінізму та вивчаючи класиків мічуринської біології. Водночас викладачам університету було доручено читати лекції в колгоспах і клубах Києва “з метою пропаганди мічуринського вчення і великого Сталінського плану перебудови природи” [13, арк. 3]. Було вирішено провести до 50 доповідей для наукової і педагогічної громадськості Києва (вчителів, лікарів, бібліотекарів).

У 1948 році обидві кафедри були поєднані в одну — кафедру творчого дарвінізму. Її очолювали К.Ю.Кострюкова (1949—1950), М.А.Кравченко (1950—

1953) — фахівець із селекції сільськогосподарських тварин. У 1949 році біологічний факультет отримав назву біолого-грунтознавчого і лише з 1954 року знову став називатись біологічним. У 1953—1956 рр. кафедру очолював С.М.Бугай, котрий працював у галузі рослинництва. У 1956 році ця кафедра була з’єднана з кафедрою експериментальної біології, котру очолював Б.Г.Новіков. Кафедру генетики та селекції рослин було розформовано і відновлено лише в 1963 році. У 1967 році її очолював професор П.К.Шкварников, а з 1974 року вона отримала назву кафедри “загальної та молекулярної генетики” [1].

Отже, Київський університет був форпостом викладання генетики в Україні та здійснення генетичних досліджень уже в перше десятиліття ХХ ст. Передісторію викладання вчення про спадковість в університеті становили курси із зоології, еволюційного вчення О.М.Северцова, В.Совінського. Започаткував викладання вчення про спадковість як факультативного курсу С.Ю.Кушакевич у 1912 році. Відтоді розвиток генетики в університеті активно відбувався завдяки професорам І.І.Шмальгаузену, С.М.Гершензону, М.М.Гришку та іншим, аж доки не припинився внаслідок негативного впливу сесії ВАСГНІЛ 1948 року і був відновлений на початку шістдесятих років. Київський університет був провідним осередком підготовки кадрів науковців-генетиків, а серед його випускників — визначні українські вчені-генетики.

1. *Голда Д.М., Бердышев Г.Д.* Преподавание генетики в Киевском университете (к 150-летию КГУ) // Цитология и генетика. — 1984. — Т. 18. — С. 393—394.

2. *Голда Д.М.* Генетика. Історія. Відкриття. Персоналії. Терміни. — К., 2004. — 128 с.

3. *Штаты* Императорских университетов. — Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 474, спр. 80, 25 арк.

4. *Примерный учебный план по физико-математическому факультету* г.г.: 1885—86. — Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 1956, 84 арк.

5. *Алексей Николаевич Северцев* (личное дело). — Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 4813, арк. 19—21.

6. *Программы преподавания по гистологии, эмбриологии, зоологии.* — Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 474, спр. 56, 6 арк.

7. *Доктор зоологии и сравнительной анатомии С.Е.Кушакевич* (личное дело). — Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 4792, арк. 95—99.

8. *Протоколи* засіданий деканата фізико-математического факультета за 1913 г. — Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 1859, 85 арк.
9. *Протоколи* засіданий деканата фізико-математического факультета за 1914 г. — Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 456, спр. 1872, 84 арк.
10. *Протоколи* засіданий деканата фізико-математического факультета (1915 г.). — Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 1894, 69 арк.
11. <http://biol.univ.kiev.ua/ukr/deps/6.html>.
12. *Стенограма* від 6 вересня 1948 р. об'єднаного засідання вчених рад біологічного, географічного та геолого-грунтознавчого факультетів університету. — Держархів м. Києва, ф. Р-1246, оп. 20, спр. 177, 17 арк.
13. *Довідка* від 2 грудня 1949 р. про основні заходи, проведені по перебудові роботи кафедри у світлі рішень IV сесії ВАСГНІЛ. — Держархів м. Києва, ф. Р-1246, оп. 20, спр. 269, 4 арк.
14. *Довідка* про перебудову учбової частини та науково-дослідної роботи кафедр біолого-грунтознавчого факультету у світлі рішень IV сесії ВАСГНІЛ за 1949 р. — Держархів м. Києва, ф. Р-1246, оп. 20, спр. 256, 20 арк.
15. *Учбові* програми, загальні розрахунки учбових годин та робочі плани професорсько-викладацького складу з дисциплін кафедри на 1946—1947 учбовий рік. — Держархів м. Києва, ф. Р-1246, оп. 20, спр. 96, 8 арк.
16. *Учбові* програми та робочі плани професорсько-викладацького складу з дисциплін кафедри генетики та селекції рослин на 1946—1947 учбовий рік. — Держархів м. Києва, ф. Р-1246, оп. 20, спр. 95, 7 арк.
17. *Довідка* від 23 листопада 1948 р. про стан викладання біологічних наук у Київському університеті. — Держархів м. Києва, ф. Р-1246, оп. 20, спр. 179, 4 арк.
18. *План* заходів, інформації, звіт та інші матеріали про перебудову роботи біологічного факультету у світлі рішень IV сесії ВАСГНІЛ за 1948 р. — Держархів м. Києва, ф. Р-1246, оп. 20, спр. 178, 27 арк.

Одержано 14.05.2008

О.В. Романец

Київський університет как центр генетических исследований в первой половине XX ст.

Показано развитие научных исследований и подходов к преподаванию генетики в Киевском университете в первой половине XX ст. Проведен анализ учебной литературы, учебных планов и программ. Детально освещено влияние сессии ВАСХНИЛ 1948 года на состояние генетических исследований и преподавание генетики в Киевском университете.